

LANDET I SKUGGAN AV KOMMUNISMEN

Det står några statyer på en bakgård i centrala Tirana. Närmast, och störst, står Stalin och pekar med hela handen, håller ett hoprullat dokument i den andra. Lenin står en bit bort, armarna från armbågen avhuggna. I skuggan av Stalin en byst av Enver Hoxha, ansiktet bortvänt. Nej, han vill inte se det här.

Pyramiden som öppnade tre år efter diktatorns död för att bli ett äreminne över hans liv och verk stängde tre år senare. Det har varit konferenscenter och utställningssal, även NATO-högkvarter, nu bara slitet och fult, nerklottrat, tömt på innehåll. Hotel Dajti, där alla turister inkvarterades, och avlyssnades, har köpts av Albanien centralbank, stängts för renovering, ska bli kontorslokaler. I Kvarteret, där partiledningen stängde in sig med sina familjer, stiger numera höghusen mot himlen sedan tomterna återbördats till ägarna före det kommunistiska maktövertagandet. Vid Enver Hoxhas villa, där man tassade på tå för envåldshärskarens nycker, slokar en amerikansk flagga. Då fanns här bara ett café, nu ligger restaurangerna och caféerna tätt, serverar god mat och starkt kaffe till orimligt låga priser, av servitörer som är oändligt korrekta, servitriser som blygt slår ner blicken, kämpar med att hålla tillbaka ett leende.

Albanien var en gång ett stängt land, höll sig på sin kant, oavhängigt både Sovjetunionen och Kina. Det var annorlunda, allvarligt, anspråksfullt. "Albanien har ingen att tacka för att det är med i det socialistiska lägret", förklarade Enver Hoxha inför den samlade kommunistiska rörelsen i november 1960, i Moskva. Ingen skulle tro att bara för att landet var litet skulle det rätta sig efter någon annan "när det är övertygat om att denne har fel."

Hoxha hade rätt. Av Östeuropas kommunistiska diktaturer var det bara Albanien som befriat sig självt från de tyska och italienska ockupanterna, landets ledare gripit statsmakten utan Moskvas ingripande. Albanien var ett undantag. Inte så underligt att unga revolutionärer från väst på sjuttioalet tog flyget till Tirana för att ta del av undret, så annorlunda än den gamla giriga sovjetkommunismen. Männerna tvingades visserligen klippa och raka sig, på flygplatsen om de inte redan ordnat det, kvinnorna fick veta att albaner "tar anstöt av korta kjolar", men vad gjorde det när

de fick möta ungdomar som glatt byggde järnvägar genom landet, ministrar i billiga kostymer och lagade skor: ett fattigt land men där fattigdomen delades lika. "Alla medborgare är lika inför lagen", hette det i den skrift förlaget Ordfront gav ut 1971, ett av förlagets första alster. "Kvinnor har i alla avseenden lika rättigheter som männen. Medborgare garanteras enligt konstitutionen mötes- och yttrandefrihet". Skriften sålde i närmare 10 000 exemplar. Svensk-albanska föreningen hade bildats 1970 och tryckte en informationsfolder i 16 000 exemplar som snart tog slut, samlade både tvåhundra och trehundra personer på sina möten i Stockholm. Föreningens första ordförande hette Per Olof Ultvedt, en konstnär med internationell ryktbarhet, på årsmötet 1973 satt Hans Rosling ordförande. Albanien lockade.

Att landet var en enpartistat där straffrätten var "ett vapen i klasskampen", religionen förbjuden, medborgarna varken fick lämna landet eller röra sig fritt inom det, diskuterades inte. Dödsstraff fanns för 34 olika sorters brott, bland annat för "mot staten riktad agitation och propaganda", men det brydde sig bara Amnesty International om. När tumult uppstod på Skansen i augusti 1976, då en albansk danstrupp uppträdde och albaner i exil försökte tränga sig fram, polis tvingades ingripa, blev det i Dagens Nyheter en kort nyhetsartikel och en insändare från de landsflyktiga albanerna. På kultursidan samma dag förklarade en skribent att "de strikta formerna" för albansk maktutövning måste förstås med tanke på landets många fiender, på nöjessidan två dagar tidigare hade den albanska folkkulturen, förkroppsligad av den statliga danstruppen på Skansen, karakteriserats som "ett mäktigt vapen mot alla former av kulturimperialism". Det var en märklig tid.

Nu har Stalin, Lenin och Enver Hoxha ställts undan. Albanien har en vald regering, dödsstraffet avskaffats, yttrande- och tryckfrihet råder. Fortfarande fattigt, korruptionen har ätit sig in överallt, de unga utbildade vill lämna landet. Albanien vill in i EU – som svarar att så länge cannabisodlingarna, de kriminella nätverken, den illegala vapenhandeln, de överfulla fängelserna, diskrimineringen av kvinnor och flickor ... får fortsätta, tyvärr. Där är vi nu.

UPPLEVA:

För att få en inblick i Albaniens moderna historia ska man besöka BunkArt1 och House of leaves, två museer över polisstaten och säkerhetstjänsten.

Nationalteatern på Skanderbegtorget rekommenderas för klassisk musik och opera, ta samtidigt en titt på nationalhjälten på sin väldiga häst – den enda av hjältarna som sitter kvar.

Se fotboll på Qemal Stafa Stadium, vilket lär vara en upplevelse förutom det sportsliga.

Engelskspråkiga böcker finns på Albanska bokhandeln på Rruga Sami Frashëri, alla sorters frukt och grönsaker, oliver, nötter etc. på Centralmarknaden intill Sheshi Avni Rustemi. Allt på gångavstånd, lätt att ta sig fram trots den täta trafiken.

Byn Theth ligger avskild från världen, längst upp i norra Albanien, varifrån vandringsleder går till Valbonadalen, även till Kosovo och Montenegro. För att komma dit hyr man en fyrhjulsdriven bil i Tirana eller tar bussen från Shkoder, största staden i norr. Pensionat och värdshus har öppnat under senare tid, hästar går också att hyra. Juni- augusti.

I söder ligger Saranda, fiskebyn som blivit turiststad, där det finns gott om hotell och även lägenheter att hyra, nära till ljuvliga stränder, de arkeologiska utgrävningarna i Butrint och bergsstaden Gjirokastra.

Paparisto Tours & Travel, info@paparistotours.com, i Tirana tar väl hand om alla turister, Josif talar svenska.

MAT OCH DRYCK

I Tirana äter man billigt och gott, dricker bra inhemska viner och starkt kaffe.

Överallt vänligt bemötande, nyfiket och försiktigt. Det är lätt att trivas.

TA SIG HIT

Man kan flyga till Tirana för ett par tusenlappar med ett anständigt flygbolag, mellanlandning i Wien eller Istanbul.

BOENDE

Bra hotell centralt i Tirana finns från 1 400 (Plaza) till 800 kronor (Oxford Hotell) per natt, även billigare.

LÄSTIPS

Gillian Gloyer, "Albania" (Bradt Travel Guide); Peter Kadhammar: "Vi som var så lyckliga" (Natur & Kultur) och vilken roman som helst av Ismail Kadaré.

Anders Sundelin

Fokus 14/2019